

Получена: 15.01.2021 г.

Приета: 10.02.2021 г.

АКТУАЛНИ НАПРАВЛЕНИЯ В РАЗВИТИЕТО НА МУЗЕЙНАТА АРХИТЕКТУРА

Й. Манолов¹

Ключови думи: архитектура на музейните сгради, нови типове музеи, реконструкция на музеи, съвременни тенденции

РЕЗЮМЕ

В статията се разглеждат някои тенденции в развитието на съвременните музейни сгради и галериите за изкуство в контекста на развитието на културата в съвременното общество. В последните няколко десетилетия се реализират голям брой музейни комплекси, с разнообразни социално-културни функции, носещи многообразие от форми и образи на новосъздадените музейни сгради. Анализира се и характерът на промените в традиционни музеи след реконструкция.

На базата на анализ на конкретни примери на световни реализации на музейни сгради се дефинират основни тенденции в развитието им.

1. Въведение

Последните десетилетия на XX и началото на XXI век донесоха значителни промени в социалната среда на съвременното общество. Революционното научно-техническо развитие, навлизането на дигиталните технологии във всички сфери на живота на съвременния човек носи промени, които изискват адекватно отражение и в организацията на жизнената среда.

Еволюцията на обществото се отразява пряко на еволюцията на музеите, адаптиращи се към променените обществени условия. В съвременното информационно общество революционни промени настъпиха и в характера и начините за информационна ко-

¹ Йордан Манолов, докторант, кат. „Обществени сгради”, УАСГ, бул. „Хр. Смирненски“ № 1, 1046 София, e-mail: yordann.manolov@gmail.com

муникация – огромна като количество, масово достъпна, „многоканална“, интензивна, разнообразна като обхват и съдържание. За да изпълняват основната си образователна функция, музеите се адаптират към тези промени, разширявайки тематичния си обхват и обогатявайки комуникационните си средства. С течение на времето възприятието за музеите се променя, те се развиват заедно с еволюцията на обществото и се специализират, фокусирайки се върху различни области, науки, явления или дори хора [1]. Музеите и галериите за изкуство са обществени сгради с доминираща социално-културна функция. Отразявайки новите социални условия, те променят всички свои характеристики – предназначение, функционални връзки, архитектурен образ.

Изключително важна роля в тези промени има архитектурната организация и композиция на музейния комплекс. Чрез конкретен архитектурно-художествен образ тя е в състояние да създаде подходяща среда за стимулиране на активната комуникация с посетителя и към това са насочени значителна част от промените в съвременните архитектурни реализации на музейни комплекси.

2. Съвременни насоки на развитие на музейната архитектура

2.1. Еволюция на функцията в социокултурния контекст

Основните функции на музеите са в няколко насоки: събиране, съхранение и възстановяване на музейните експонати, изучаване и научна дейност, свързана с изследване на музейните фондове и обществено образование. С промените в социалната среда еволюират и музейните функции, променя се и съотношението между тях. Най-значими промени и развитие има образователната и възпитателната функция на музея. Нейното тълкуване се разраства възможно най-широко, включвайки формата за получаване на образователен ефект чрез развлечения [1]. Това превръща музейните посещения в една от формите за прекарване на свободното време. Въвеждането на финансов компонент за икономическа целесъобразност е предизвикано и от необходимостта за осигуряване на финансова рентабилност, нужна за реализиране на посочените по-горе основни функции на музея. Включването на музеите на пазара на развлекателни дейности е една от основните причини за истински световен бум в изграждането на нови музеи и преустройството на съществуващи, както и за значителното разширяване на техния предмет на дейност и появата на много разновидности. Съчетавайки класическата елитарна функция с икономическата, ориентирана към пазара за развлекателни дейности, съвременният музей прилага различни средства, за да осъществи по-ефективна комуникация с посетителите и да успее да ги привлича постоянно като част от тяхното ежедневие. Информацията, предавана от институцията на обществеността, трябва да образува и същевременно да популяризира музея. Целта и съдържанието на комуникационния процес са насочени както към улесняване на образователната функция на музея, така и към рекламиране на експонати, изложби, събития, други услуги и привличане на посетители [1]. Тези функции се извършват в условията на силна конкуренция – пряка, от други музеи и художествени галерии, и непряка, от участниците в пазара на развлекателни дейности.

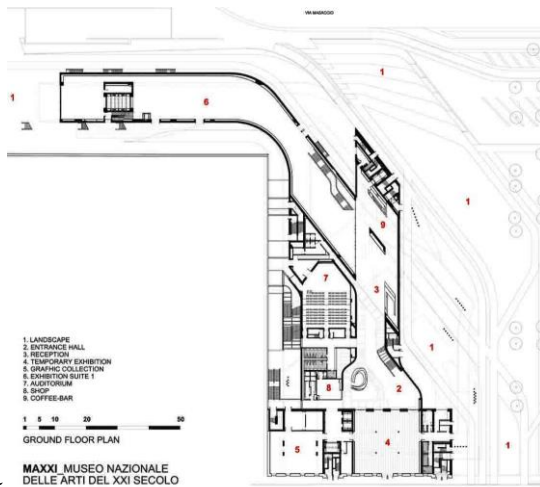
2.2. Музейната архитектура като „експонат“

В тези условия ролята на архитектурата на музея става особено важна. От проста „черупка“ на музейната изложба, с подчертано подчинена роля, архитектурата на музея

придобива значение, съизмеримо с това на изложбената колекция. Самата сграда се превръща в **атракция**, която сама по себе си е способна да привлече вниманието на целева аудитория посетители, към които е ориентирана.

Крайно проявление на този подход е появата на музеи без собствени фондове, ориентирани изключително към настаняване на временни изложби. Впечатляващата архитектура на музея е в състояние да привлича посетители сама по себе си. В последните десетилетия се появиха някои нови музеи, най-често дело на световно известни архитекти, които напълно се вписват в тази нова роля.

Характерен пример в тази насока е музеят МАХХІ в Рим, реализиран от Заха Хадид. Вж. фиг. 1 [2]. Проектиран в характерния за нейното творчество стил, музеят е композиран от преливащи се пространства с флуидни очертания. Това решение прави пространството на музея – без преградни стени и накъсване – мултифункционално и подходящо за всякакви изложби. Вж. фиг. 1, б.

Фиг. 1. Музей МАХХІ в Рим [2]

а – изглед от главния вход; б – план на партерния етаж; в – атриумно пространство [2]

В атриума са изявиени основните характерни елементи на проектното решение: динамично пространство, формирано от бетонни извити стени, окачени черни стълбища, остъклен таван, осигуряващ естествено осветление на това главно разпределително пространство. Вж. фиг. 1, в.

Заха Хадид, коментирайки своята творческа идея, заявява: „Музеят не е контейнер за обекти, а по-скоро кампус за изкуство“ [2].

Музеят, проектиран от Заха Хадид, се превръща в забележителност на Рим и притегателен обект за посещение дори само като архитектурна забележителност.

Като нов градски символ е замислен и реализиран от арх. Сантяго Калатрава и Museum of Tomorrow в Рио де Жанейро, открит през 2015 г.

Фиг. 2. Museum of Tomorrow в Рио де Жанейро, Сантяго Калатрава [3]

Архитектурата на музея е с подчертано футуристична визия. Ефирната конструктивна структура, според замисъла на Калатрава, подобна на кораб или птица, сякаш плува във водата. Музеят има и постоянна изложба, но е ориентиран по-скоро към организация на временни експозиции. Замислен е като универсално пространство, позволяващо функционална гъвкавост, с възможности да бъде използвано като конферентен център и изследователско пространство. Калатрава характеризира ролята на музея по следния начин: „...сградата е построена, за да бъде музей за бъдещето и образователна единица“ [3].

2.3. Засилване на взаимовръзката между музея и заобикалящата го среда

Едно от направленията за търсене на по-добра комуникация с посетителите е стремежът за „разтваряне“ на границата между музея и околната среда. Един от най-ярките изразители на тази творческа позиция е френският архитект Жан Нувел. В реализацията на Musée du Quai Branly той „потопя“ музейната сграда в буйната зелена растителност на градината на музея, която покрива и фасадата, сякаш сградата е построена от природа и стъкло в центъра на силно урбанизирания Париж. Вж. фиг. 3 [4]. Това е една от първите озеленени фасади, която поставя началото на ярко изразена тенденция в съвременната архитектура – вертикалното озеленяване. В случая нейната роля е и символична, обвързана с тематиката на музея. Тя прави препратка към гъстата растителност на джунглата, зад която се крият прозорците към „познанието“ на бита и културата на далечните за европейца цивилизации на Африка, Океания и Латинска Америка.

Това е един от малко необичайните похвати на френския архитект, доказващ уменията му да слива сградата не само със заобикалящата я среда, но и с „тематичната“ среда, намираща се на хиляди километри, претворена по различни начини в архитектурата и сценографията на музея.

Фиг. 3. Musée du Quai Branly, Париж, арх. Жан Нувел [4]

Друг подход при реконструкция за „отваряне“ на музея към града е използван от архитектите Жан-Марк Ибо и Мирто Витар при реконструкцията на Музея за изящни изкуства във френския град Лил, реализирана през 1998 г. Те не се намесват в архитектурата на строената в края на 19 век сграда, но променят нейното възприятие от страната на града. Това е постигнато чрез издигнатата във входната зона висока стъклена стена, през която визията на старата музейна сграда придобива съвременно звучене. Основната функция на тази прозрачна стена е по-скоро символична – като екран. Сградата сякаш се прожектира върху стената, придобивайки визуалното усещане за виртуален образ. Вж. фиг. 4.

Фиг. 4. Стъклена стена, посрещаща посетителя във входната зона на Музея за изящни изкуства в гр. Лил, Франция [5]

2.4. Разгръщане на връзката музей-виртуална реалност

Виртуалната реалност все повече се намесва в музея и музеят все повече навлиза във виртуалната реалност. Бързите темпове на развитие на дигиталните технологии и софтуери за визуализиране на архитектурната среда разгръщат тази взаимовръзка, обогатявайки образователната функция на музея (пространствен или дигитален) [6]. Виртуалната реалност става важен елемент в музейната сценография. Нейната основна роля е създаване на максимално автентична среда на експонатите, която да въздейства върху всички възприятия на посетителя и да превърне образователната функция в истинско преживяване. Такова въздействие имат 3D и 4D-прожекции, тримерни холограми в експозиционната среда и др.

Виртуалната реалност намира най-широко приложение в научно-образователните музеи за деца. Причината за това може да търсим в спецификата на детската психология, според която възприемчивостта на децата се засилва, когато те са активни участници в образователния процес. Поради тази причина музеи като Природонаучния музей в Лондон са едни от най-посещаваните в света и с голяма детска аудитория. Още от влизането, музеят загатва изследователския подход на експониране. Преходът от фойето към експозицията е чрез ескалатор, който води към вътрешността на огромна сфера, представляваща планетата земя, намираща своето място в космическия интериор на фойето. Вж. фиг. 5. Музейните зали са скрити от очите на посетителя, преди и пътят към тях е символчен – чрез навлизането в недрата на земята и опознаването по емпиричен начин. С тази цел и информацията, която посетителят получава, е представена с механични, физични, химични модели, осъвременени с участието на виртуалната реалност чрез компютърни технологии и програми, 3D-очила, холограмни изображения и др.

Фиг. 5. Природонаучен музей в Лондон. Вход към „Галерия Земя“, проектирана от арх. Нийл Потър [7]

Последната година на световна изолация в пандемичните условия показаха колко е активна ролята на изцяло виртуалния музей, който всеки може да „посети“, седейки вкъщи пред компютъра. За виртуална разходка, с призив за съхранение на културните ценности, „отвориха врати“ световни музеи като Лувъра в Париж, Гугенхайм в Билбао, МОМА (Музей на модерното изкуство) в Ню Йорк. Тази бърза реакция поставя въпроса за адаптивността на музейната експозиция и развитието ѝ извън рамките на архитектурната среда, което тепърва ще се развива като тема в динамичната картина на съвременното.

2.5. Разширяване на тематиката на експозициите

Друга основна тенденция, отговаряща на бързите темпове на нарастване на интересите в обществото в различни направления, е разширяващата се тематика на експозициите. Те се стремят да обхванат всички области на живота на съвременното общество: история, култура и изкуство, наука, технологии, бит и фолклор и т.н. Те се превръщат в място за показване на постиженията във всички области и на всички нива: общинско, национално, световно – може да се каже, че те отразяват динамично живота на съвременната цивилизация във всичките му измерения – със своите проблеми, постижения и история.

Във връзка с интензивното развитие на туризма, включително международния в условията на глобализация, широко разпространение получиха **общинските или регионални музеи**, представящи различни аспекти, характерни за живота в общността – фолклорни, исторически, природни и др. най-различни атрактивни страни, които да привличат любопитството на посетителите. Освен това, общинските музеи са ориентирани и „навътре“, като извеждат на показ най-интересното, най-характерното за живота в дадената общност, те допринасят за самопознанието на нейните жители и това е друга страна от възпитателната функция на тези музеи.

Създаването и поддържането им се подкрепя от градските и общинските власти, инициативи на местни частни спонсори, дарения и собствени приходи.

Характерен за архитектурата им е стремежът за отразяване на местните особености, за вписване в околната среда в съзвучие с нейния облик – като природни дадености, местни материали и строителни техники, характерни архитектурни елементи, съхраняване на историята и паметта на територията и др. Използват се и реставрирани и преустроени сгради, често със статут на паметници на културата.

Подобен е примерът с Cantonal Museum of Fine Art (Кантонален музей за изящно изкуство) в Лозана, Швейцария, арх. Varozzi Veiga. Музеят е разположен в центъра на града, непосредствено до железопътните линии на гаров комплекс, в място с предишно индустриално предназначение. Връзката с железопътната инфраструктура и индустриалното минало на територията е намерила отражение в архитектурата на музея: ясна паралелепипедна форма, строга геометрия, обобщено третиране на фасадите, твърди и категорични линии. Вж. фиг. 6 [8].

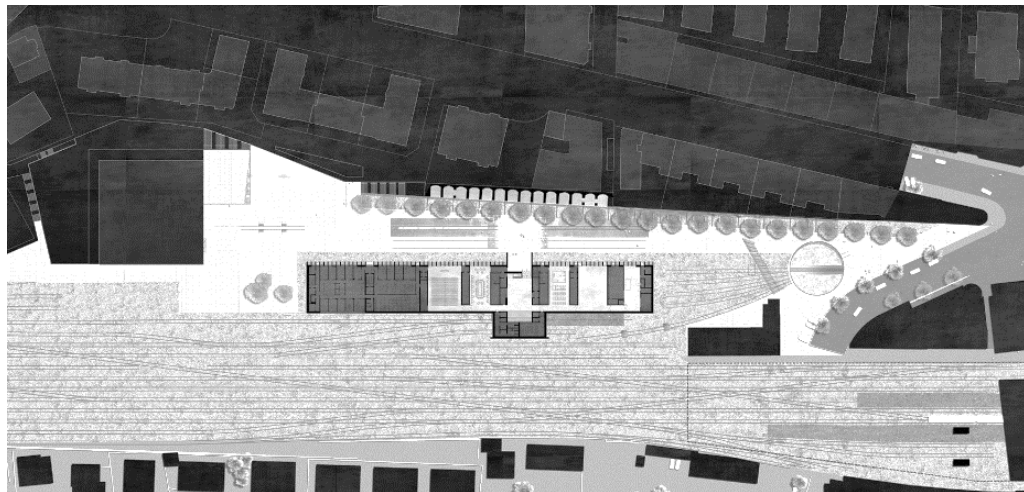
Фиг. 6. Кантонален музей за изящно изкуство в Лозана, Швейцария [8]

Фасадите на монолитния обем на сградата са решени съобразно ориентацията – затворена, плътна, с включения фрагмент от гаровата сграда към релсите и по-отворена, оформена със слънцезащитни пиластри към площадното пространство.

Музеят е решен на три етажа, свързани с входно фоайе през цялата височина. Приземният етаж, съдържащ социално ориентирани обекти – фоайе, ресторант, кни-

жарница, аудитория и временна галерия за съвременно изкуство, комуникира с външното площадно пространство чрез максимално остъкляване, а горните два етажа са предназначени за изложбените и обслужващите ги помещения.

Създаването на външно публично пространство в диалог с музея е основна идея на решението на площада, която запазва паметта на мястото с включени фрагменти от индустриалното минало – релсите и обръщателната платформа. Вж. фиг. 7 [8].

Фиг. 7. Разположение на музея в структурата на града [8]

2.6. Влияния на явлението „glocal“ в музейната архитектура

Трябва да се има предвид, че с включването им в туристическата индустрия и налагащото се присъствие в Интернет, музеите се превръщат в наистина глобален феномен, който налага и появата на термина „glocal“ (съчетание на локален и глобален – „global“ и „local“), който се прилага към музея днес [1].

Фиг. 8. Messner Mountain Museum Corones, провинция Болано – южен Тирол, Италия [9]

Интересен пример за подобна реализация е музеят Messner Mountain Museum Corones, разположен високо в Алпите, провинция Болано – южен Тирол, Италия, с автор

Заха Хадид. Вграден е във връх Кронплац, в центъра на най-популярния ски курорт в Южен Тирол. Създаден от известния алпинист Райнхолд Меснер, музеят представя традициите и историята на алпинизма в неговата естествена и внушителна среда, с чудесен обзор към неповторимата красота на планината [9].

Вграден в скалистия алпийски склон, музеят се вписва органично в заобикалящата го природна среда и осигурява уникални панорамни гледки през широките прозорци и терасата за наблюдение, конзолно надвиснала над стръмния планински скат.

Музеят е разположен на няколко нива, а връзката между тях се реализира с поредица от стълби, следващи пътя на посетителите през преливащите се изложбени пространства. Вж. фиг. 9 [9].

Фиг. 9. Разрез през музейната сграда – организация на вътрешното пространство [9]

3. Заключение

Разгледаните примери на съвременни реализации на музеи дават възможност да се формулират **основните съвременни тенденции** в развитието на музейната архитектура, предизвикани от промените в социалната среда.

– Промяна на **съотношението между функциите на музея**, с най-значимо развитие на образователната и възпитателната функция. Обхватът ѝ се разширява значително и в него се включва формата за получаване на образователен ефект чрез развлечения. Отражението ѝ в архитектурата е чрез разширяване на функционалния обхват с интегриране на обекти на развлекателната индустрия, обогатяване на прилаганите архитектурни похвати и изразни средства с цел повишена атрактивност и конкурентоспособност.

– **Отваряне на музеите към околната среда**, стремеж за „разтваряне“ на границата между тях, по-добра комуникация с посетителите, „демократизация“ и загърбване на елитарния подход.

– **Музейната сграда със своята архитектура** се превръща в **силен притегателен център**. Появява се тип музеи без собствени фондове. Отражението ѝ в архитектурата се проявява като стремеж към създаване на уникална архитектура, на атрактивен архитектурен образ, с потенциал за ролята на символ на съответния регион, град, държава.

– **Максимално разширяване на тематиката на музеите** – обхваща всички области на живота на съвременното общество. Музеите стават място за показване на постиженията във всички области и нива, отразявайки динамично живота на съвременната цивилизация във всичките му измерения. Широко разпространение имат локалните музеи – общински и регионални. Отражението в архитектурата се реализира чрез разнообразие на образи и изявена връзка с контекста на средата и специфичната тематика.

– **Музеите се превръщат все повече в глобален феномен**, с включване в туристическата индустрия и осезаемо присъствие в интернет. В същото време, основен стре-

меж в тяхната архитектура е създаването на образ със запомняща се локална специфика, с който забележимо да присъстват в конкурентната среда.

– **Виртуалната реалност** все повече присъства в музея и музеят все повече навлиза във виртуалната реалност. Като отражение в архитектурата се явява използването на средства и асоциации с виртуалната реалност, създавана с дигиталните технологии, в архитектурата на музея и неговата пространствена организация.

Светът непрекъснато се променя. Промените, довели до съвременното забързано, високо-информирано, комуникативно и технологично състояние на обществото и на изкуството са фундаментални и начинът, по който те се възприемат от хората, обуславя промените в съвременната музейна архитектура.

Маркираните съвременни тенденции в анализа на разгледаните актуални музейни реализации и реконструкции, включително и такива на водещи световни архитекти, са архитектурният отговор на дълбоките промени в социалния живот на обществото. Архитектурата на музеите извежда изкуството от сферата на елита и го прави по-достъпно за обществото. Тя доказва своята съществена роля за развитието на музея чрез функцията си да създава връзка между човека, пространството и изкуството. Това основно нейно качество търси все по-ефективна реализация в областта на музейните сгради за изкуство и е принципна насока в бъдещото ѝ развитие.

REFERENCES

1. *Chugunova, A. V. Muzejnaja arkhitektura v kontekste sovremennoj kul'tury. Voprosy muzeologii*, 1/2010, ISSN 2219-6269.

2. MAXXI Museum / Zaha Hadid Architects, 20 Apr 2010. ArchDaily. Accessed 20 Dec 2020. <https://www.archdaily.com/43822/maxxi-museum-zaha-hadid-architects>, ISSN 0719-888.

3. Museum of Tomorrow / Santiago Calatrava. 14 Apr 2016. ArchDaily. Accessed 20 Dec 2020. <https://www.archdaily.com/785442/museum-of-tomorrow-santiago-calatrava> ISSN 0719-8884.

4. Musee du Quai Branly / Ateliers Jean Nouvel, 12 Apr 2019. ArchDaily. Accessed 20 Dec 2020. <https://www.archdaily.com/914842/musee-du-quai-branly-ateliers-jean-nouvel>, ISSN 0719-8884.

5. *Palais des Beaux-Arts, Lille*, <http://www.citypass.lillemetropole.fr/en/9-palais-des-beaux-arts> . Accessed 18 Dec 2020.

6. *Кадинов Б. Обществени сгради*, 1/2017, ISBN 954-90663-2-0

7.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Entrance_to_the_Earth_Galleries_of_the_Natural_History_Museum_%28London%2C_2002-06-07%29.jpg , Accessed 28 Jan 2021.

8. Cantonal Museum of Fine Arts / Barozzi Veiga, 13 Jun 2019. ArchDaily. Accessed 18 Dec 2020. <https://www.archdaily.com/918961/cantonal-museum-of-fine-arts-barozzi-veiga>, ISSN 0719-8884.

9. Messner Mountain Museum Coronas / Zaha Hadid Architects, 04 Aug 2015. ArchDaily. Accessed 20 Dec 2020. <https://www.archdaily.com/771273/messner-mountain-museum-coronas-zaha-hadid-architects>, ISSN 0719-8884.

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MUSEUM ARCHITECTURE

Y. Manolov¹

Keywords: museum buildings architecture, new types of museums, reconstruction of museums, contemporary trends

ABSTRACT

The paper examines some trends in the development of modern museum buildings and art galleries in the context of the development of culture in modern society. In the last few decades we have witnessed the implementation of a large number of museum complexes, with diverse socio-cultural functions, bringing a variety of forms and images of the newly created museum buildings. The nature of the changes in traditional museums after reconstruction is also analyzed.

Based on the analysis of specific examples of world implementations of museum buildings, the tendencies in their development are defined.

¹¹ Yordan Manolov, Arch. PhD Student, Dept. "Public Buildings", UACEG, 1 H. Smirnenki Blvd., Sofia 1046, e-mail: yordann.manolov@gmail.com